

de problemer, der kan klares i god tid – og de andre så kan klare det, der opstår i sidste øjeblik, så er vi dækket fuldt ind. Det er jo dejligt, men det er en væsentlig forskel på dem og os”.

”Der er også en væsentlig forskel med hensyn til den måde, man bearbejder et stykke arkitektur på. Jeg tror, jeg kan sige uden at fornærme nogen, at franskmændene holder tidligere op, end vi gør. I Skandinavien kan vi lide at gå i dybden med vore detaljer og valg af materialer. Vi er meget omhyggelige med hensyn til overfladekarakter, farvevalg, stoflighed og så videre. Mens det er mit indtryk, at i Frankrig betragtes det som noget sekundært. Det er jeg selvfølgelig ked af, for jeg vil meget gerne have gennemført det her byggeri med en meget høj standard”.

”I Skandinavien lægger vi vægt på at være i rum, der er fint behandlet. Jeg er bange for, at jeg ikke kan få det så godt her, som jeg gerne vil have det. Men interiørerne er ikke noget, jeg har med i kontrakten. Jeg har taget dem med til Skandinavien, og vi har været rundt og se smukke interiører i nutidig arkitektur. Jeg har forklaret dem meget nøje, hvad det går ud på. Jeg har vist dem tegninger – der ligger en del pædagogik i det her. Jeg vil jo gerne overbevise bygherrerne om, at de skal fortsætte og gå i dybden med mit projekt. Når det engang er færdigt, må det ikke blot blive en stor monumental bygning med nogle flotte former, men også et sted, hvor det er en oplevelse at se, hvordan de forskellige rum er lavet”.

NULHÆLSSKO OG KULTURFORSKELLE

Det viste sig hurtigt, at der ikke blot var forskelle på Spreckelsens og Paul Andreus personligheder og faglige orientering. Der var også dybe kulturelle forskelle på danskerne og franskmændene. Sproget gav for eksempel problemer:

”Normalt taler vi engelsk med hinanden. Det er et fremmedsprog for begge parter, så vi er på samme niveau”, forklarede Spreckelsen mig, da jeg interviewede ham i Paris i 1985.

”Og der kan være misforståelser i en diskussion, hvor jeg mener noget endeligt med noget, jeg har sagt, og hvor franskmændene opfatter det som noget, der står åbent efter mødet. I det hele taget vil jeg sige, at franskmændene

har svært ved at tage beslutninger, fordi de ikke har et fælles grundlag at tage beslutninger på”.

”De vil gerne holde tingene flydende for senere hen at kunne tage en beslutning. Det kan jo være meget rart i nogle henseender, men det er jo ikke så let, når bygningen skal stå færdig, og alt sammen skal bearbejdes. De kan også lide at skrive en kontrakt, der ikke er klar. Sådan noget forstår jeg ikke. Jeg vil gerne have alle problemerne afklaret, så man kan få overstået alt det med kontrakten. Der har været adskillige passus i kontrakten, hvor spørgsmålene var uafklarede, og hvor franskmændene sagde, at det er en fordel, for så kunne vi tale om det senere hen. Det mener de vitterligt! Måske er det mig, der er helt forkert på den. Da det er en fransk kontrakt, jeg skal underskrive, har jeg måttet bøje mig for uklare punkter og skrevet under på den”.

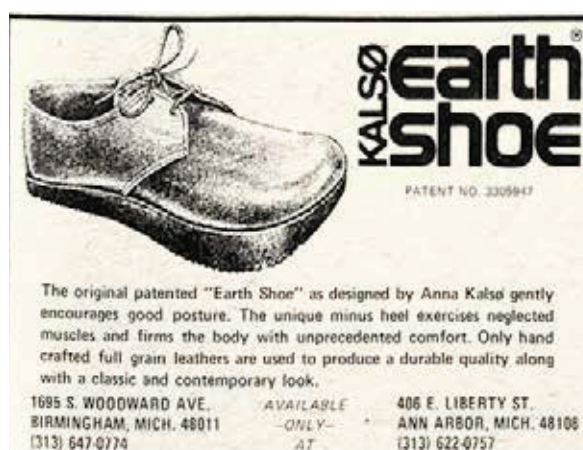
Hans franske kontaktpersoner nævner endnu i dag, at de havde en fornemmelse af, at han bag sig havde en hær af advokater – ”vi er mere afslappede med den slags”, hævder de. De synes, at han var meget mistænksom. I det hele taget blev Spreckelsen betragtet med undren. Blandt andet vakte hans ønske om præcision, hans påklædning og især hans Kalsø Earth såkaldte nulhælssko opsigt.

Robert Lion var fascineret af den danske arkitekts påklædning: ”Spreckelsen var altid klædt i sort og bar hvide uldsokker i sorte træsko. Han var en meget flot mand. Han lignede en person i en Bergman-film. Dertil kom, at han var kølig og mistroisk”.

Paul Andreu var også stærkt optaget af Spreckelsens fremtoning: ”Det er sandt, at han lignede en person fra en Bergman-film. Vi sagde alt muligt om ham, vi morede os meget. For eksempel over hans sko. Man fortalte os, at de var lavet af en dansk producent, og at de var meget ergonomiske. Vi sagde til hinanden: ’Hvad repræsenterer den højeste lykke på jorden? Spreckelsens tæer! Spreckelsens tæer er utvivlsomt symbolet på jordisk lykke – de kan brede sig, de har det helt vidunderligt’. Men vi turde naturligvis ikke sige det til ham!”

Ifølge François Chaslin og Virginie Picon-Lefebvre, der er forfattere til bogen *La Grande Arche* fra 1989,

Kalsø Earth nulhælssko.

havde præsident Mitterrand tilsyneladende også blik for Spreckelsens fodbeklædning:

”Han mødte François Mitterrand den 1. juni (1983) og blev straks beundret for sin ægthed, sin fysiske og beklædningsmæssige elegance, der var helt stilren. Hertil kom en slags økologiske galocher med træsåler, der viste, at han havde en tilknytning til jorden, hvad der betød uendeligt meget for Mitterrand”, skriver de i deres bog.

Laurence Cossé citerer i sin roman *Robert Lion* for, om Mitterrands betagelse af Spreckelsens fodbeklædning, at have sagt: ”Man fik indtrykket af, at han havde lyst til at røre ved både sokkerne og træskoene”.

Og skoene spørger endnu – selv blandt folk, der ikke har kendt Spreckelsen. Cossé har således talt med Véronique Bujon-Barré, den franske ambassadør i Danmark 2010-13, i forbindelse med sin research.

Hun, der tjente i Danmark 23 år efter Spreckelsens død, og som derfor var uden personligt kendskab til ham, har tilsyneladende fyldt Cossé med historier om Danmark og danske skikke. For eksempel fortæller hun, at der ikke findes danske dialekter, at der ikke er forskel mellem syd og nord i Danmark, at danskerne ikke laver mad, og at danske ministre ofte render rundt i gummi-sko.

Cossé spørger, om det mon ikke er Christiania, der står bag denne uformelle skik i Danmark. Og så citerer hun Robert Lion for at sige, at ”Spreckelsen var den første, som gjorde sin entré i Élyséepalæet iført træsko. Reitzel derimod havde altid lædersko på, når han var i Paris. Spreckelsen indtog en anden holdning. Han ville vise, at han kom fra et andet sted. At han ikke var en franskmænd på besøg hos den franske statschef og ej heller en arkitekt som andre arkitekter. Han var Spreckelsen fra Danmark”.

Spreckelsens danske nulhælssko fik virkelig fransk opmærksomhed. Og stereotyperne om denne fremmede fugl og landet, han kom fra, har fået lov til at udfolde sig frit og fjollet både dengang og i dag.

Der var en daglig byggeleder på projektet. Den første var ikke nogen succes. Så Robert Lion besluttede at skifte ham ud med byplanlæggeren Jean-Louis Subileau. Han blev direktør for byggeriet. Som en af de meget få har han i dag ikke noget forhold til det danske fodtøj, hævder han. Men han bemærkede andre for franskmænd fremmedartede træk hos Spreckelsen.

”Det er sandt, at der var noget bergmansk over ham. Vi tilhører en generation, der er vokset op med Fellini- og Bergman-film – så vi fandt ham fascinerende”, siger han. ”Alle taler om, at de første gange, de mødte Spreckelsen, gik han i træsko. Det husker jeg ikke noget om. Jeg vidste godt, at han gik i kæmpestore sko. Men når jeg mødtes med ham, var han altid meget elegant, meget stilfuld med sit hvide og grå hår. Det er sandt, at han var en smule tilbageholdende, meget reserveret. Vi anså ham for at være et produkt af den protestantiske kultur, og så var han endda katolik! Jeg tror, der var mange misforståelser mellem os”.

”Vi blev lidt forundrede nogle gange – for eksempel skete det, at vi modtog en fax, hvor der stod: ’Arkitekten indkalder til møde fra klokken 10.10 til klokken 11.45’. Vi var der klokken 10.10, og klokken 11.45 – uanset om vi var færdige med at diskutere det, der skulle tales om eller ej – rejste Spreckelsen sig. Så var mødet forbi. Jeg tror, der var en hel del misforståelser, selv om der ikke burde være den store forskel på franskmænd og danskere”.

”Vi følte, han omfattede os med mistænksomhed, at han opfattede os som nogle, der ville ham det ondt. Ligesom en franskmænd ser på en sicilianer eller en napolitaner. At man ikke rigtigt kan stole på, hvad de siger. Jeg ved ikke, om jeg har ret i min fornemmelse”.

”Dengang forstod jeg nok ikke helt, hvilken stor rolle kulturforskellene spillede. Forholdet mellem os var ikke uden problemer. Jeg er ikke god til engelsk. Vi talte engelsk eller en slags fransk-engelsk, og der var ord, som jeg ikke forstod, når der ikke var en tolk til stede. Man tror, man forstår, hvad der bliver sagt, og forstår det alligevel ikke. Og J.O. Spreckelsen havde det på samme måde med os, for han talte ikke fransk”.

”Man kan ikke forestille sig, hvor mange problemer der var i forbindelse med byggeriet”, siger Jean-Louis Subileau. ”Alle mulige problemer: politiske – som især jeg i kraft af mit hverv måtte beskæftige mig med – juridiske, finansielle og dertil kampe med en entreprenør og ejendomsudvikler, der hed

*Den daglige leder af byggeriet –
Jean-Louis Subileau.*

Foto: Une Fabrique de la Ville.

Pellerin, som var aktiv i La Défense. Jeg kæmpede på flere fronter”.

”Og der var tekniske problemer, som for eksempel at entreprenørfirmaet Bouygues måtte bryde de først støbte funderinger op og begynde forfra. Bouygues kom med juridiske krav, der fordoblede prisen på byggeriet. Jeg mener, J.O. Spreckelsen kendte til alle de problemer”.

Robert Lion synes, at Spreckelsen altid var i forsvarsposition: ”Der er en engelsk talemåde: 'I Calais begynder negrenes land!' Det er mit indtryk, at han følte sig urolig over at være kommet til et lidt underudviklet land. Han sagde naturligvis ikke det der med negrene. Der var dog også en del her i landet, han trods alt havde respekt for”.

Spreckelsen havde forberedt sig på mødet med Frankrig, fortalte han mig i mit interview i 1985: ”Når man tager herved, gør man det ikke uden at vide, hvad man kan risikere. Jeg talte med mange kolleger, mange danskere, der har opholdt sig i Frankrig i adskillige år, for at være forberedt på, at mentaliteten er forskellig fra derhjemme. Ikke fordi det behøver være forkert eller negativt, den er blot forskellig fra det, vi er vant til. Hvis man ved det, så kan man måske løse problemerne, før de bliver alvorlige”.

”Der var også tidspunkter, hvor vi syntes, at franskmændene var totalt latterlige”, siger Peter H. Jørgensen. ”De kom tilbage efter deres lange ferie og havde alle sammen været ude at købe nyt tøj. De lignede nogle små drenge, der var blevet klædt på af deres mødre, så de kunne komme med til en fest. De stod der i deres nye efterårstøj, og så kom Spreckelsen ind. Han havde stadigvæk sit safarisæt på og skoene med minushæle. De syntes bare, det var så mærkeligt, at han kom sådan. Og vi, der sad på tegnestuen, syntes, at 'hold op, hvor er de latterlige. De står der og viser sig frem for hinanden i deres terne-de jakker og sådan noget halløj!”

”Jeg kan nævne endnu et eksempel på kulturforskelle. Franskmændene ville ikke have håndvaske på toiletterne. Det, syntes vi, var noget forfærdeligt griseri. Spreckelsen kunne slet ikke tage det. Så han blev bare ved med at sige, der skulle håndvaske på toiletterne. Jeg sagde til ham: 'Vi kan jo for fanden ikke opdrage en hel nation til at vaske hænder efter toiletbesøg!”

”Selvfølgelig er der problemer”, sagde Spreckelsen til mig under tv-optagelserne i 1985. ”Det ville da være underligt andet især i en byggesag, som skal køre så hurtigt som den her. Især i en sag, hvor man er under pres. For det er

vi jo. Byggeriet skal op at stå. Priserne skal holde. Det skal være et monument. Og så kan der komme voldsomme konfliktsituationer, hvor gemytterne lukker af – men det renser luften. Bagefter synes vi, at det måske har været ganske fornøjeligt. Men selvfølgelig er der problemer i forbindelse med de forskellige måder, vi arbejder på”.

Karen von Spreckelsen sad dengang ved et skrivebord i et hjørne af tegnestuen. Jeg interviewede alle medarbejderne og dermed også hende i 1985 til min udsendelse om oplevelserne med det franske miljø: ”De minder om Astérix”, sagde hun til kameraet.

I dag fortæller hun: ”Der var en mand af armensk afstamning med i projektet – han var rigtig sød og sympatisk. En dag spurgte han, om ikke vi ville drikke et glas med ham. For, sagde han, han ville så gerne forklare os, hvordan det franske system fungerer. ’Jeg tror ikke, I er blevet introduceret ordentligt nok til det’, sagde han. Og så begyndte han at forklare. Det var meget nyttigt for os. Men det var der jo nogen, der burde have gjort i begyndelsen”.

”Det var slående, at det var en armenier, der gjorde det. Han var jo også kommet udefra og betragtede derfor det hele lidt fra oven. Desværre døde han. Men han kunne se problemet lige fra begyndelsen”.

Jeg filmede et møde på Spreckelsens tegnestue i forbindelse med optagelserne i foråret 1985. Der var ingen tolk. Spreckelsen talte til dem på engelsk. De forsøgte sig også på engelsk, men slog hele tiden over i fransk, som han jo ikke forstod. Han skældte dem voldsomt ud. De havde det skidt. Var bange for ham. Lignede piskede bønder. Stemningen var dårlig.

I forbindelse med arbejdet til denne bog gennemså jeg nogle af mine filmoptagelser fra 1985 med en gruppe af de danske ingeniører, der arbejdede med på projektet. Jeg interviewede dem: Hvad syntes de så om at arbejde med franske ingeniører?

”Jo og ja” – de var jo ikke helt så dygtige som danske ingeniører. Der var virkelig meget galt med dem – og i Danmark var man meget fornuftigere. Disse højt kvalificerede danskere havde ikke megen respekt for de franske kolleger.

Danmark har en fornem tradition for at uddanne dygtige ingeniører – og nogle af vore arkitekter har i tidernes løb gjort sig flot bemærket i udlandet. Det er givet, at både Spreckelsen og Reitzel var i verdensklasse inden for hver sit fag. Men Frankrig er ikke et uland hverken med hensyn til arkitekturen eller

ingeniørkunsten. Landet er ligesom Danmark kendt for den højeste standard inden for begge discipliner.

Franskmændene som tegneseriefigurer. Spreckelsens sko og franskmændenes lapsede tøj. Intet var for småt til ikke at starte en større eller mindre konflikt. Det var som to grupper børn, der mobber hinanden i skolegården.

Men det var ikke børn. Det var seriøse og dygtige fagfolk, der skulle opføre et af Frankrigs smukkeste moderne bygningsværker. De to grupper kommunikerede fra starten skidt med hinanden. Der var en muggen atmosfære. Det var trist at opleve.

DEN BEGEJSTREDE PRÆSIDENT

Mens det næsten fra begyndelsen knirkede i samarbejdet mellem de franske bygherrer, den franske partner og Spreckelsen og hans folk, forholdt det sig helt anderledes med forholdet til præsidenten.

Lige fra begyndelsen fulgte François Mitterrand nøje Spreckelsens arbejde med Kuben. I det hele taget var han dybt fascineret af arkitektur og havde som andre franske magthavere før ham store drømme om at sætte sit præg på Paris. Daværende kulturminister Jack Lang fortæller i sin bog *François Mitterrand* fra 2011, at præsidenten elskede at se på modeller af alle de nye byggerier, der var i gang i hans regeringstid: "Mitterrand elsker at se fremtiden i lille skala. Han studerer modellerne med stor omhu. Han går rundt om dem, fjerner sig, nærmer sig igen, lægger sig på knæ for at betragte dem i et andet perspektiv. Han kaster sig med fryd ud i disse miniatureverdener. Han forestiller sig, han drømmer, han fantaserer".

"Præsidenten forhører sig, beder om forklaringer, folder tegninger ud, argumenterer, anfægter, giver sin tilslutning. (...) Han er tiltrukket af den hvide enkelhed, der kendetegner "La Grande Arche", som en ukendt dansker har skabt. (...) Iført støvler og arbejdshjelm bevæger han sig muntert og livligt rundt på mudrede byggepladser. Han vil vide alt, forstå alt. Han udspørger ingeniøren, teknikeren, håndværkeren. (...) Mitterrand inviterer andre med, lader dem beundre, hvad de ser. Selv om natten, hvis det er nødvendigt".

Jeg interviewede Mitterrand til tv i forbindelse med det dansk-franske